

Отже, в результаті повторної реалізації мовних одиниць усіх типів досягається та єдність усього зображення, всієї картини в цілому (місце дії, спосіб життя, думки, бажання, настроїв героїв тощо), що підкреслює велику майстерність письменника, визначає творчу манеру авторської оповіді.

С.О.Караман, професор, д. пед. наук,
О.В.Караман, доцент, канд. пед. наук

Формування у старшокласників гімназії аудіативних умінь і навичок

Останнім часом різко змінилася комунікаційна і, відповідно, мовна ситуація в суспільстві. З'явилися нові способи збереження й переробки вербальної інформації, серед яких домінують аудіо- та аудіовізуальні джерела мовлення (радіо, телебачення, телефонний зв'язок), тобто усне мовлення у своїх нових різновидах. І якщо донедавна проблеми вироблення мовленнєвих навичок були актуальними, як правило, для професій гуманітарної спрямованості, то "сьогодні практично для всієї системи освіти важливим є формування в учнів умінь розв'язувати комунікативні завдання з метою оволодіння спілкуванням, що сприяє формуванню мовної особистості, якою може стати кожен випускник середньої школи" [4, 24].

Нові реалії у вербальному спілкуванні загострюють необхідність розв'язання словесниками найважливішого завдання – формування в учнів комунікативної компетенції, під якою розуміємо вміння швидко планувати власну мовленнєву програму, добираючи найбільш виразні мовні засоби, забезпечуючи ефективний зворотний зв'язок. Комунікативна компетенція містить мовленнєвознавчі відомості про стилі, типи мовлення, способи зв'язку речень у тексті та ін.; вміння й навички аналізу тексту; власне комунікативні вміння – вміння мовленнєвого спілкування з урахуванням адресата, мети, ситуації, сфери спілкування.

Формування комунікативної компетенції – тривалий процес, успіх якого залежить від багатьох чинників. Головне завдання при цьому полягає в розв'язанні системи комунікативних умінь, взаємодія яких забезпечує функціонування основних видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання й письма. Уміння слухати, читати текст, розуміти й переконувати його формують особистість, здатну пізнавати й спілкуватися.

За спрямованістю на прийом і видачу мовленнєвої інформації аудіювання, як і читання, є рецептивними видами мовленнєвої діяльності (на відміну від говоріння й письма).

Аудіювання – це розуміння сприйнятого на слух мовлення. Мета аудіювання полягає в осмисленні почутого мовленнєвого повідомлення. Уміння слухати – одне з основних умінь, що є головним критерієм комунікабельності. Це вміння надзвичайно важливе в повсякденному житті. Завдяки спеціальним дослідженням встановлено, що час, присвячений окремим аспектам комунікації, розподіляється таким чином: слухання – 40%, говоріння – 35%, читання – 16%, письмо – 10%. Експериментально

встановлено, що при сприйнятті мовлення на слух людина пересічно досягає лише 250відсоткового рівня ефективності за 10 хвилин.

На необхідність і важливість удосконалення аудіативних умінь і навичок старшокласників указують результати констатуючого експерименту, проведеного протягом 1999-2000 років у 17 школах Луганської, Дніпропетровської, Черкаської областей. Опитано було 470 учнів 10-х класів.

Для прослуховування їм пропонувалися тексти різних типів і стилів мовлення, обсяг яких відповідав програмовим вимогам щодо кількості слів у переказах. Учні слухали текст одноразово. Завдання до текстів були посилені для десятикласників: дібрати заголовок до прослуханого тексту, визначити його тип та стиль мовлення, тему та основну думку, скласти тези до почутого.

Результати виконання завдань засвідчили, що пересічно 67% учнів не змогли впоратися із запропонованими завданнями, одноразово прослухавши текст. У відповідях спостерігалось порушення логічних зв'язків, були неточності, фактичні помилки. Виявилось, що учням набагато легше визначити тему тексту, ніж його основну думку. Легшими виявилися тексти-розповіді в художньому й публіцистичному стилі, важчими – тексти в науково-популярному стилі з елементами роздуму.

Усе це свідчить про те, що більшість учнів не вміють сприймати усні повідомлення, виділяти в них головне, запам'ятовувати основні факти й послідовність подій, хоча чинні програми й передбачають формування й удосконалення цих умінь.

Старшокласники не володіють належним чином аудіативними вміннями й навичками, украй необхідними при спілкуванні й отриманні інформації, у діяльності вчителів відсутня система роботи, що сприяло б формуванню зазначених умінь. Немає методичної літератури, яка б доступно й на сучасному рівні висвітлювала це питання.

Багато років поспіль основна увага вчителів і методистів була приділена формуванню умінь писати й говорити. Ситуація змінюється на краще, нині приходить усвідомлення того, що тільки комплекс умінь слухати, читати, говорити, писати стане засобом отримання знань учнів, вироблення цілісної картини світу. Як бачимо, у вітчизняній методиці утверджується новий підхід до розв'язання питань розвитку мовлення учнів в аспекті теорії мовленнєвої діяльності й мовленнєвої комунікації.

У системі механізмів аудіювання психологами виділено три компоненти: сприймання, порівняння – розпізнавання, розуміння [5].

Процес сприймання значною мірою залежить від того, наскільки учні володіють опорними знаннями.

Сприймання якнайтісніше пов'язане з механізмом слухової пам'яті, оскільки від здатності людини утримувати в пам'яті почуті відрізки мовлення залежить процес розуміння аудіотексту, можливість його подальшої логічної переробки.

Для розвитку механізму слухової пам'яті треба вчити дітей виділяти ключові слова, здійснювати змістово-композиційний аналіз тексту,

спрямований на те, щоб допомогти учневі зрозуміти й запам'ятати зміст тексту, наприклад:

1. Прослухайте текст. Визначте в ньому кількість мікротем. Де починається перша, друга і т. ін.
2. Прослухайте речення і знайдіть у них ключові слова: 1. [г] – це давній звук нашої мови (А.Матвієнко). 2. Звуки – це щось надзвичайно своєрідне в мові, її жива плоть і кров (А.Матвієнко). 3. Через мову проявляється характер особи, її ставлення до об'єкта (П.Мовчан).
3. Прослухайте все речення, а потім тільки початок. Повторіть усе речення повністю: 1. Фразеологізми – це образи, що зупинили рух і дію предметів, щоб указати на їхні характерні деталі, висвітлити їх з якогось боку (В.Ужченко). Фразеологізми – це образи... 2. На все в наших предків було образне слово – і насамперед на людину: як вона сидить чи ходить, сумна вона чи весела, тихата чи проста й доступна (В.Ужченко). На все в наших предків було образне слово...

Розуміння починається з моменту пізнання.

Вважається, що пізнання проходить два етапи: первинне прогнозує (доконтекстне) і вторинне (контекстне). Перше спирається на попередній досвід і забезпечується роботою довготривалої пам'яті, а друге здійснюється в умовах миттєвої мовленнєвої ситуації й забезпечується роботою оперативної пам'яті. На другому етапі відбувається уточнення й підтвердження прогнозу, висунутого на першому етапі або ж відкидання його й заміна новим. Тому правильність розуміння лексем забезпечується контекстністю сприймання, а його позаконтекстність призводить до різноманітних помилок аудіювання.

У психолінгвістиці існує таке поняття, як “пам'ять пережитого” – особистий досвід слухача. Завдяки такому виду пам'яті стає можливим суб'єктивний прогноз – “випереджаюче відображення дійсності нервовою системою” [2, 13].

Дія механізму пам'яті спонукає до дії механізм антиципації, що відіграє в процесі аудіювання важливу роль і дозволяє реципієнтові за початком слова, речення, темою висловлювання спрогнозувати, передбачити його кінець чи навіть загальну структуру повідомлення. Мовна особистість повинна передбачати зміст, структуру тексту за певними елементами, що притаманні текстам відповідних типів.

Розвиткові механізмів антиципації сприяють вправи такого типу:

- послухайте характеристику людини і здогадайтесь про її професію:

Попри те, що межа, назва якій середній вік, уже виразно перейдена, він зберіг юнацьку стрункість постаті й легку ходу. Молоді очі приємно контрастують з сизавою сивиною густого волосся на гарно змодельованій голові. Й усміхається він при розмові очима. Уміє добирати одяг і, що важливіше – носити його. Це останнє має неабияке значення як складова

стилю в тому широкому розумінні, як сформулював його Бюффон (І.Кошелівець).

- послушайте заголовки текстів і скажіть, про що, на вашу думку, йдеться в текстах: “Людина і комп’ютер”, “Мала річка, живи!”, “Дай сили, природо!”, “Аби не стати манкуртами”;
- послушайте фразеологізми і скажіть, у яких ситуаціях вони можуть уживатися: *Прийшов Спас – готуй рукавички про запас; не в коня овес травити; одного засолу огірочки; душа накрохмалена.*

Вправи і завдання, спрямовані на удосконалення аудіативних умінь, слід подавати комплексно, оскільки вони пов’язані з різноманітними психічними механізмами і, як уже зазначалося, розвиваються паралельно (Н.Виготська, Л.Голованова, Г.Колосніцина, С.Ніколаєва, С.Зінько та ін.).

Важливою умовою ефективного аудіювання є вміння концентруватися, аналізувати зміст почутого, конспектувати матеріал.

Тому вчитель повинен готувати учнів до аудіювання, настроювати їх на відповідну тему. З цією метою можуть бути використані своєрідні психологічні пам’ятки, наприклад:

Пам’ятайте!

Аналізувати – не переказувати зміст почутого.

Запам’ятайте!

Кожний текст має свою тему, тобто те, про що в ньому розповідається (про цікаву подію, видатних людей, наукові відкриття і т.ін.). Багато заголовків відбивають тему тексту.

Зверніть увагу!

Основна (головна) думка розкриває зміст тексту, його призначення, смисл. Вона може міститися в назві, одному з речень, однак у більшості випадків її треба шукати й формулювати самостійно.

Засобом навчання аудіювання є аудіотекст, що на відміну від писемного має відповідне інтонаційне оформлення, а його відтворення визначається правильною обранням темпом одноразового читання, контактністю комунікантів.

Важливим критерієм добору текстів для аудіювання є інформативність, цікава фабула. Особливої уваги вчителя вимагає емоційне звучання тексту. Для сучасних старшокласників важливим є тексти, що викликають кращі почуття, дають можливість сформувати оптимістичний настрій, ознайомити з майбутньою професією. Крім того, аудіативний текст повинен сприяти реалізації функціонального підходу до вивчення мовних явищ.

Не менш важливим є визначення характеру завдань до тексту й послідовність їх виконання. Однак ця галузь розвитку мовлення недостатньо розроблена в методиці.

Заслужовує на увагу розроблена Г.Іваницькою модель навчальної діяльності учня під час сприймання усного мовлення, що містить чотири фази:

перша – орієнтування в ситуації спілкування (визначення мети слухання, одержання відомостей про адресанта висловлювання, створення первинного, загального уявлення про можливий зміст висловлювання (на основі його теми);

друга – осмислення й фіксація (у пам'яті або на папері) загальної структури і плану усного висловлювання;

третья – осмислення деталей змісту повідомлення й фіксація найбільш значущих його елементів, особливостей мовленнєвого оформлення висловлювання, складання власного уявлення про адресанта мовлення (автора);

четверта – перевірка результатів сприйняття мовлення відповідно до мети, поставленої у першій фазі.

На основі цієї моделі дослідницею виділені вміння, необхідні для успішного сприймання мовлення на слух:

1. Орієнтуватися під час слухання в ситуації спілкування, тобто визначати насамперед власну мету під час сприймання мовлення, знати про мету автора.
2. На основі формулювання теми прогнозувати загальний характер висловлювання, що буде запропоноване для прослуховування.
3. Складати план, тези, конспект висловлювання, що сприймається; робити необхідні записи (витяги) відповідно до поставленої мети.
4. Аналізувати особливості змісту й мовного оформлення усного висловлювання.
5. Перевірити результати і якість сприйняття прослуханого; запам'ятовувати зміст та особливості мовного оформлення висловлювання, відтворювати його подумки або вголос із використанням записів чи без них.

Деякі з визначених умінь мають загальний характер: уміння складати план, тези, конспект та ін. стосуються не тільки аудіювання, а й письма, уміння відтворювати повідомлення вголос належать до говоріння. Це ще раз підтверджує тісний зв'язок видів мовленнєвої діяльності та необхідність розвивати їх цілісно, у взаємозв'язку.

Види вправ, що навчають аудіювання, чітко визначені й описані в методиці навчання іноземної мови (М.Вайсбурд, С.Ніколаєва, Є.Пассов та ін.). Звичайно ж, вони не можуть бути механічно перенесені у вітчизняну лінгводидактику. Однак розподіл вправ на дві підсистеми: вправи, що формують мовленнєві навички аудіювання і вправи на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання – нам видається цілком виправданим.

Зокрема С.Массов пропонує диференціювати вправи, спрямовані на розвиток аудіативних умінь і навичок, на два типи: неспеціальні, що переслідують іншу мету, але водночас розвивають уміння аудіювати, і спеціальні вправи, що у свою чергу поділяються на умовно-мовленнєві й мовленнєві. Г.Дергачова та О.Кузіна класифікують аудіативні вправи на мовні й мовленнєві: мовні готують учнів до аудіювання: їхня мета полягає в

подоланні труднощів лінгвістичного чи психологічного плану. Це дозволить реципієнтові зосередити увагу на сприйманні змісту. Мовленнєві вправи навчають аудіювання як мовленнєвої діяльності; виробляють уміння сприймання аудіоповідомлення в умовах, близьких до реальних.

Як уже зазначалося, ефективність аудіювання залежить від того, наскільки учні володіють опорними знаннями, якою мірою в них розвинені фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні навички. Тому навчання аудіювання повинно, на нашу думку, здійснюватися в двох напрямках: формування мовленнєвих навичок та мовленнєвих механізмів аудіювання.

Система вправ з аудіювання визначається тим, які вправи й завдання пропонуються до аудіюваного тексту, як вони сформульовані, яка послідовність їх виконання.

Умовами ефективної роботи вважаємо цілеспрямований відбір аудіотекстів і завдань до них, включення кожного уроку в продуману систему роботи.

Звичайно ж, готувати учнів до аудіювання слід поступово вже з початкових класів, формуючи відповідні механізми аудіювання мовленнєвих одиниць різних видів: словоформ, вільних словосполучень, фразеологізмів, текстів-мініатюр. За умови систематичної роботи в попередніх класах учні 10-11 класів повинні бути готові сприймати на слух і осмислювати 2-3 сторінки машинописного тексту. Проте, як зазначалося вище, аудіативні вміння й навички старшокласників не розвинені належною метою. З метою усунення цієї прогалини, зважаючи на збільшену з 2001-2002 навчального року кількість годин з української мови в старших класах, учням необхідно пропонувати розосереджено вправи для формування мовленнєвих навичок аудіювання та для розвитку умінь аудіювання.

Загальновідомо, що рівень знання будь-якої мови залежить від словникового запасу людини та вміння користуватися ним у конструюванні власних висловлювань. Тому збагачення словника учнів українською лексикою і фразеологією вимагає особливої уваги, передусім у школах із російською мовою навчання.

Розуміння лексичного аспекту речення, тексту може ускладнюватися наявністю незрозумілих чи малозрозумілих для реципієнта слів, термінів.

До лексичних труднощів належить сприймання на слух паронімів, омонімів (омоформ, омографів, омофонів), багатозначних, а також незнайомих учням слів. Так, за свідченнями М.Гоцкіна, найважче учням сприймати на слух числівники, пароніми, омоніми і багатозначні слова.

Значні труднощі для учнів становить розмежування багатозначних слів та омонімів. Необхідно, щоб школярі усвідомили, що омоніми - слова, однакові за звучанням, але різні за значенням, наприклад: *дбайлива мати, мати гарні оцінки*. З цією метою варто запропонувати учням для спостережень ряд словосполучень із багатозначним словом, наприклад, *пропускати - пропускати воду через фільтр, пропускати старших уперед, пропускати м'яч у ворота*. Учні доходять висновку, що всі значення

стрижневого слова об'єднуються навколо первинного, а саме: *дати змогу проїти*.

Важливим є вправи типу:

- знайти омоніми в словосполученнях: *літня вода, літня людина, попереду видніється бухта, отримати чотири бухти кабелю; веснянки на щоках, співали веснянки; присядемо під берестом, писали на бересті й под.;*
- розмежувати (на слух) словосполучення з омонімами й словосполучення з багатозначними словами: *привезла гостинець, битий гостинець; державна дисципліна, спеціальна дисципліна; гурток людей, драматичний гурток; гирло Дніпра, гирло тунелю.*

Корисними вважаємо вправи на розмежування міжмовних омонімів, наприклад: *луна - луна, неделя - неділя, корыстный - корисний, уродливый - вродливий, рада - рада, штучный - штучний, веселье - весілля, властный - власний;* диференціацію значення паронімів: *лікарський, лікарняний, лікувальний, ефективний - ефектний, дружний - дружній* і под. Такі вправи, на нашу думку, допоможуть засвоїти учням семантику слів в обох мовах і сприятимуть комунікативно доцільному їх використанню.

Для усвідомлення відомостей зі стилістики й формування умінь і навичок учнів велике значення має доцільне використання аудіативних стилістичних вправ. Оскільки учні опанували основний програмовий матеріал в 5-9 класах, осмислили роль мовних засобів в оформленні висловлювань відповідного стилю, у старших класах вважаємо доцільними вправи, спрямовані на стилістичний аналіз текстів, наприклад:

1. Проаналізуйте мовні особливості тексту, виділіть незвичні лексичні одиниці й поясніть їх стилістичну роль. Установіть, до якого функціонального стилю можна віднести цей текст.

Якісь там химери в моїй голові химеряться, що й сам для себе інколи починаю думати загадками. Скажімо, чому б мені просто не подумати, що назустріч по вулиці йде людина? Так ні ж, дивлюся на ту людину, а в мізках снується: стоїть дуб, на дубі гай, під гаєм моргай, під моргаєм кліпун, під кліпуном дивун, під дивуном сопун, під сопуном хапун, під хапуном трясун. Здавалося, чому б очі не назвати очима? Так де там? Два брати через гору живуть і ніколи один до одного в гості не ходять. А про язик? Лежить колода серед болота, не гниє, не ржавіє.

Мабуть, годі вже вам розказувати, що я, Хома Прищепя, з Яблунівки, схожий на гриб маслюк (Є. Гуцало).

2. Зробіть аналіз мовних особливостей інтерв'ю В. Симоненка (1962 р.), особливо зверніть увагу на стилістичну роль антонімів, слів і виразів, що повторюються. Установіть, до якого функціонального стилю можна віднести цей текст. Висловіть власні думки щодо св'язі родинки визначення життєвого покликання, моральних почуттів, особистісних переконань і якостей поета.

*Інтерв'ю кореспондентів радіо після виходу збірки "Тиша і грім"
Що я можу сказати про себе?*

Що так мало прожито і так мало зроблено. Хочеться бути людиною, хочеться робити гарне і добре, хочеться писати такі вірші, які б мали право називатися поезією. І якщо це мені вдасться рідко, то це не тому, що я не хочу, а тому, що мало вмію і мало знаю.

Найбільше люблю землю, людей, поезію і... село Біївці на Полтавщині, де мама подарувала мені життя.

Ненавиджу смерть.

Найдужче боюся нецирих друзів, більше мені про себе сказати нічого. Зараз працюю над другою збіркою. Хочу, щоб вона була кращою від першої.

Аудіювання - це вольовий акт, що містить вищі розумові процеси, які необхідно організувати вчителів. Тут важливе значення мають психологічні установки. Причому різні установки можуть викликати різний ефект в одному й тому ж класі, як-от:

Установка 1.

Сьогодні ми починаємо вивчення нової теми "Будова тексту". Вам необхідно все запам'ятати, бо в підручнику матеріалу мало. Це знадобиться і для виконання домашнього завдання.

А тепер слухайте.

Установка 2.

Сьогодні починається новий тиждень. Я бачу, що за вихідні ви добре відпочили, всі в гарному настрої. Я люблю ваші посмішки. Посміхніться, будь ласка. Скажіть, ви що-небудь чули про будову тексту? Ні? Сьогодні ми про це дізнаємося. Я розкажу вам про це. А тепер сідайте зручніше, уважно слухайте мою розповідь і виділіть головне.

Установка 2 виявилася більш ефективною, оскільки не тільки організує діяльність дітей, а й знімає напругу, емоційно настроює на сприйняття.

Завданням словесника є переконати учнів у тому, що вміння слухати не менш важливе, ніж вміння говорити, що аудіювання й говоріння надзвичайно важливі у спілкуванні. Сформовані вміння слухати сприяють установленню контактів між людьми, в умінні слухати виявляються вихованість, толерантність, чемність співрозмовника.

Читанням називають рецептивний вид мовленнєвої діяльності, що полягає в декодуванні графічних символів, тобто перекладі буквеного коду в мислительні образи, який реалізується в зовнішньому або внутрішньому мовленні.

Стимулом до читання є комунікативно-пізнавальні потреби. У зв'язку з цим в організації читання на уроках української мови особливе значення має мотивація, що "виступає тим складним механізмом співвіднесення особистістю зовнішніх і внутрішніх чинників поведінки, який визначає виникнення, спрямованість, а також способи здійснення конкретних форм діяльності" [1,148].

Мотивом читання як комунікативної діяльності є спілкування, метою одержання потрібної інформації. При цьому робота з текстом може мати різні

цілі: отримати загальне уявлення про зміст книги (статті); отримати загальне уявлення про коло питань, що висвітлюються в тексті, і шляхи їх розв'язання; максимально повно зрозуміти наявну в тексті інформацію.

Навчання учнів читання, в основі якого лежить процес сприйняття й обробки інформації, здійснюється за умови їхнього активного творчого мислення. У процесі читання тексту відбувається смислова обробка інформації: значення слова співвідноситься зі значеннями інших слів, встановлюється характер зв'язку між ними та контекстуальне значення; слова об'єднуються в синтагми, синтагми - в речення, речення об'єднуються в більші смислові утворення, а останні - в цілісний мовленнєвий твір [3].

На наш погляд, має право на життя гіпотеза: розвинені навички читання створюють умови для переходу до інших способів використання тексту в процесі розвитку мовлення учнів: переказу прочитаного чи почутого, висловленню власних думок (твір, рецензія, лист і т. ін.). Таким чином, удосконалюючи уміння текстосприймання, учитель створює умови для формування текстотворчих умінь. Сформованість умінь текстосприймання забезпечує розуміння, дозволяє учням вступати в діалог із будь-яким типом тексту.

Сприймання тексту – процес складний і своєрідний, що характеризується особливою формою розумової діяльності читача, завдання якого полягає в тому, щоб зрозуміти, осмислити й оцінити діяльність автора тексту. Усі ці процеси протікають українською мовою, яка для автора є рідною, для читача (учня) - іноді другою. Незважаючи на те, що і автор, і читач користуються одним кодом, їхня діяльність відбувається різними шляхами: автор кодує свої думки й почуття у графічні символи, учень, сприймаючи, декодує спочатку зовнішню форму слів і конструкцій, з'ясовує їхню стилістичну роль у контексті і тільки потім заглиблюється в авторський задум. Як відзначають учені (В.Гумбольдт, Л.Виготський, Л.Лисиченко, Ю.Сорокін), при проникненні в авторський задум відбувається накладання образу світу читача на модель світу автора.

Раціональне читання передбачає не тільки прямий відбір корисної інформації, а й її аналіз та осмислення, що відбувається внаслідок смислового стиснення тексту. Така робота вимагає різних прийомів: виділення ключових слів, смислових рядів і т. ін. На цьому ґрунтується диференціальний алгоритм читання - послідовність дій, що дозволяють полегшити розуміння й засвоєння змісту тексту.

Диференціальний алгоритм читання складається з таких блоків:

1. Виділення ключових слів у кожному смислового абзаці тексту (якщо абзац є допоміжним, то він не містить ключових слів). До ключових слів належать самостійні частини мови, що несуть основне смислове навантаження, вказують на ознаку предмета при описі стану чи дії в розповіді, логіку думки в роздумі.

2. Укладання смислових рядів, що дозволяють зрозуміти зміст абзаців. Смислові ряди - це словосполучення або речення, що складаються з ключових слів та допоміжних слів і являють собою стислий зміст абзацу.

Смислові ряди - кількісне перетворення тексту, ґрунт для виявлення домінанти тексту.

3. Виявлення домінанти тексту - основного значення, що виникає внаслідок перекодування прочитаного змісту з опорою на ключові слова й смислові ряди. Це блок якісного перетворення тексту. Мозок ніби формулює для себе повідомлення, надаючи йому власної зручної й зрозумілої форми. Виявлення домінанти тексту є головним завданням читання.

Читання за диференціальним алгоритмом дозволить грамотно та глибоко аналізувати тексти, засвоювати велику кількість інформації, що дуже важливо при подальшому навчанні у вищих навчальних закладах.

Психологи стверджують, що краще запам'ятовується нотована інформація. Установлено, що якщо прочитати 1000 слів і потім записати 50, що підсумовують прочитане, то коефіцієнт засвоєння буде вищим, ніж прочитати 10 000 слів, не записавши жодного. Крім того, при записуванні прочитаного формується навичка згортання інформації. І нарешті, чергування читання й записів зменшує втому, підвищує працездатність і продуктивність розумової праці.

Основними способами фіксації й збереження інформації при поглибленому читанні є складання конспекту, плану, реферату, анотації, тез.

Навчання учнів рецептивних видів мовленнєвої діяльності пов'язуємо з комплексним аналізом тексту, найчастіше художнього, як вихідного навчального матеріалу на шляху формування комунікативної компетенції учнів. На цьому етапі важливо створити особливий настрій, що сприяв би введенню дитини в текст. Процес сприйняття тексту відбувається за допомогою завдань-запитань. Наприклад, перед читанням балади "Лілея" просимо учнів не тільки відтворити у своїй уяві намальовану автором картину, а й звернути увагу на художні образи, зображально-виражальні засоби мови, що їх створюють, знайти ключові слова, важливі для розуміння тексту відповідно до авторського задуму, пояснити їх значення. З'ясувавши тему, головну думку балади, учні заглиблюються в художні особливості тексту. Вони "бачать":

*Цвіт Королевий
Схилив свою головоньку
Червоно-рожеву
До білого пониклого
Личенька Лілеї.
Тільки мої довгі коси
Остригли, накрили
Острижену ганчіркою.*

Уважно читаючи твір, учні "чують":

*Заплакала Лілея
Росою-сльозою...
Моя мати... чого вона,
Вона все журилась
І на мене, на дитину,*

Дивилась, дивилась

І плакала . .

І заплакала Лілея...

Наступний етап - осмислення мовних засобів створення образності художнього тексту. Реалізації мети сприяють такі завдання й запитання:

- Поміркуйте, які звуки створюють алітерацію й асонанс у цій баладі.

У чому особливості їх вимови?

- Чи виправдана стилістично наявність тавтології?

- Які слова точно й образно передають стан Лілеї? Визначте, які зі слів ужито в переносному значенні.

- Чи традиційно представлена Т.Шевченком символіка кольороназв?

- Уявіть себе художником, якому треба намалювати кольорову ілюстрацію до твору. Які фарби ви використасте? Обґрунтуйте свій вибір.

- Який відомий вам живописний твір міг би стати ілюстрацією до балади? Поясніть, що об'єднує ці твори.

- Який відомий вам музичний твір міг би стати акомпанементом для балади? Що їх об'єднує? (Учням пропонується послухати народну пісню "Лілея", висловити свої враження). Який художній ефект досягається завдяки використанню великої кількості дієслів у тексті? Обґрунтуйте свою точку зору.

- Чи відчутна в творі фольклорна основа? Доведіть свою думку.

Здійснивши таку роботу, учні мають можливість якісніше відпрацювати навички виразного читання художнього тексту. Учитель допомагає умотивувати особливості інтонації (логічний наголос, паузи, темп читання, гнучкість, висота, тембр голосу).

Означені вище підходи до навчання старшокласників рецептивних видів мовленнєвої діяльності, на нашу думку, сприятимуть розвитку в учнів системи комунікативних умінь, формуванню комунікативної компетенції.

Література

1. Джидарьян И.А. О месте потребностей, эмоций и чувств в мотивации личности. - М., 1974, С. 148

2. Колосницына Г.В. Пути оптимального построения и оформления учебного аудиотекста (на материале рус. яз. как иностранного). - М.: Из-во Моск. ун-та, 1980. - С.13.

3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю.Ніколаєвої. - К.: Ленвіт, 1999. - 320 с.

4. Пентилюк та ін., 2000, с. 24.

5. Рубинштейн. Общая психология. - М., 1946.

К.А. Качайло, доцент, канд. філол. наук

Іменники з конфіксами за-...-ок в українській мові

Український кофікс за- ... -ок по ... формуватися, очевидно, у XVI столітті. Про це свідчить наявність у писемних пам'ятках цього періоду дериватів, у морфемній будові яких виокремлюються елементи за- та -ок. Наприклад: Клиноватои нивы границу положили есми уверхъ подле малой долины и замежожъ малой нивки, которая посполита с Клиноватою (1507